

Factors on bullying in school: Qualitative analysis Identifying

Mohammad Narimani¹ , Nima SadeghZadeh Belil²

1. **Corresponding Author**, Professor, Department of Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran. **E-mail:** narimani@uma.ac.ir
2. PhD student in Psychology, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran. **E-mail:** nimasadeghzadehbilil@gmail.com

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received:15 February 2024 Received in revised form: 27 April 2024 Accepted:12 May 2024 Published online: 21 September 2024 Keywords: Bullying, school, student, qualitative analysis.	Bullying is a complex behavioral problem that can be seen in most schools. The present study was conducted to identify factors affecting bullying in school using qualitative analysis. This research is practical in terms of purpose and has been done using the thematic analysis method. The statistical population of the study included experts, managers, Exemplary teachers, and experts in the field of education and research in Ardabil province in the academic year 1402-1403. The statistical sample included 19 of them using cluster random sampling and purposeful sampling. A total of 19 interviews were conducted and after collecting the data, the codes related to the written interviews were analyzed using the thematic analysis method. The findings of the research, which is the final model of the study after the three stages of open, central, and selective coding. It shows that the factors affecting bullying in schools with 66 codes and 6 categories are individual factors, school factors, family factors, classroom issues, friends and peers, and environmental factors. The results show that various factors are effective in the bullying of students, which are necessary to pay attention to. Also, after identifying bullying in students, the necessary interventions should be made, and in the education and training centers, the skills related to bullying should be given to the knowledge. Students should be trained according to the mentioned factors so that they can overcome bullying by using them.
Cite this article: Narimani, M., & Sadeghzadeh belil, N. (2024). Identifying factors on bullying in school: qualitative analysis. <i>Journal of Educational Psychology Studies</i>, 21 (54), 1-28. DOI: 10.22111/JEPS.2024.47988.5659	
	© The Author(s). DOI: 10.22111/JEPS.2024.47988.5659 Publisher: University of Sistan and Baluchestan

شناسایی عوامل موثر بر قلدری در مدرسه: تحلیل کیفی

محمد نریمانی^۱ ID، نیما صادقزاده بلیل^۲ ID

۱. نویسنده مسئول، استاد گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

رایانامه: narimani@uma.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری تخصصی روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

رایانامه: nimasadeghzadehbilil@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	قلدری، مشکل رفتاری پیچیده‌ای است که در بیشتر مدارس به چشم می‌خورد. پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل موثر بر قلدری در مدرسه با استفاده از تحلیل کیفی انجام شده است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی است و با استفاده از روش تحلیل مضمون انجام شده است. جامعه‌ی آماری پژوهش شامل خبرگان، مدیران، معلمان نمونه و متخصصین حوزه آموزش و پژوهش استان اردبیل در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بوده است. نمونه آماری شامل ۱۹ نفر از آنان با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای و با شیوه‌ی نمونه‌گیری هدفمند بود. در مجموع ۱۹ مصاحبه انجام شد و پس از جمع‌آوری اطلاعات، کدهای مربوط به مصاحبه‌های مکتوب با استفاده از روش تحلیل مضمون تحلیل شدند. یافته‌های پژوهش که پس از انجام مراحل سه گانه کدگذاری باز، محوری و انتخابی، مدل نهایی پژوهش است. نشان می‌دهد عوامل موثر بر قلدری در مدرسه با ۶۶ کد و در ۶ مقوله عوامل فردی، عوامل آموزشگاهی، عوامل خانوادگی، مسائل مربوط کلاس درس، دوستان و همسالان و عوامل محیطی است. نتایج نشان می‌دهد عوامل مختلفی در قلدری دانش‌آموزان موثراند که توجه به آنها ضروری است، همچنین پس از شناسایی قلدری در دانش‌آموزان مداخلات مورد نیاز صورت گیرد و در مراکز آموزشی و تعلیم و تربیت مهارت‌های مرتبط با قلدری به دانش‌آموزان متناسب با عوامل ذکرشده آموزش داده شود تا با استفاده از آن‌ها بتوانند بر قلدری غلبه کنند.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۶ تاریخ ویرایش: ۱۴۰۳/۲/۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۲/۲۳ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۶/۳۱	
واژگان کلیدی: قلدری، مدرسه، دانش‌آموز، تحلیل کیفی.	

استناد: نریمانی، محمد و صادقزاده بلیل، نیما. (۱۴۰۳). شناسایی عوامل موثر بر قلدری در مدرسه: تحلیل کیفی. *مطالعات روانشناسی تربیتی*، ۲۱ (۵۴)، ۱-۲۸.

DOI: [10.22111/JEPS.2024.47988.5659](https://doi.org/10.22111/JEPS.2024.47988.5659)

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

مقدمه

یکی از مهم‌ترین مشکلات مراکز آموزشی که امروزه به طور جدی مورد توجه قرار گرفته است، پدیده قلدری^۱ است (ذوقی و همکاران، ۱۳۹۹). قلدری پدیده‌ای رفتاری است که به صورت خشونت‌بار و به سرعت در جهان در حال رشد است (جاوادا^۲ و همکاران، ۲۰۲۳). همچنین قلدری به معنای رفتارهای آزارنده‌ای است که به صورت عمدی و مکرر از سوی فرد یا افرادی با قدرت بالاتر، بر افراد آسیب‌پذیر و ضعیف‌تر به شکل فیزیکی، کلامی و یا روانشناختی - اجتماعی تحمیل می‌شود (تورنبرگ، هونگ، رونبرگ^۳، ۲۰۲۰).

رایج‌ترین شکل خشونت در محیط مدارس قلدری است که اغلب به منزله سوء استفاده سامان‌مند از قدرت تعریف می‌شود و در سطح جهانی به صورت مشکلی جدی و پیچیده شناخته شده است (منسینی و سالمیوالی^۴، ۲۰۱۷). قلدری در مدرسه از رفتارهای مشکل‌ساز دوره نوجوانی است که توجه پژوهشگران و صاحب‌نظران حیطه روانشناسی تربیتی را در سه دهه اخیر به خود معطوف ساخته و موضوع محوری مطالعات بسیاری بوده است. قلدری رفتاری پرخاشگرانه یا آزاردهنده تعمدانه است که توسط یک فرد یا گروهی از افراد در یک دوره زمانی به صورت مکرر اعمال می‌شود و شامل عدم توازن قدرت است که در قالب رفتارهای جسمانی، کلامی و ارتباطی پدیدار می‌شود. در واقع قلدری یک نوع پرخاشگری همسالان است که معمولاً در مدارس رخ می‌دهد (داویز^۵ و همکاران، ۲۰۲۳). علاوه بر این قلدری در مدرسه مسئله‌ای اساسی است که به آسیب‌های مدرسه‌ای، مشکلات سلامت روان و صدمات و بزهکاری و رفتارهای پرخطر در آینده منجر می‌شود (جان^۶ و همکاران، ۲۰۲۳). دو مسئله اصلی که توجه جهانی را در خلال دهه‌های اخیر نسبت به

¹.bullying

².Jadva

³.Thornberg, Hunter, Hong & Rönnerberg

⁴.Menesini & Salmivalli

⁵.Dawes

⁶.John

مسئله قلدری در میان دانش‌آموزان برانگیخته است یکی میزان شیوع این پدیده در میان دانش‌آموزان و دومی پیامدهای گسترده‌ای است که درگیر شدن در قلدری با خود برای دانش‌آموز به همراه دارد. در خصوص شیوع این پدیده تحقیقات انجام شده نشان داده‌اند که قلدری گسترده‌ترین شکل از خشونت در میان دانش‌آموزان است (مودین، لافتما، آستبرگ^۱، ۲۰۱۷). همچنین قلدری در مدارس راهنمایی و دبیرستان شیوع بسیار بالایی دارد (کوک^۲ و همکاران، ۲۰۱۰). آمارها نیز در سطح جهانی نشان می‌دهد که به طور میانگین بین ۱۰ تا ۳۰ درصد دانش‌آموزان در معرض قلدری قرار دارند و این ارقام در دوره‌های متوسطه می‌تواند بالاتر نیز باشد (الیوت، هوانگ، وانگ^۳، ۲۰۱۹). پژوهش‌های مختلف حاکی از آن است که قلدری در مدارس علاوه بر اینکه عملکرد تحصیلی را کاهش می‌دهد، سبب بروز مشکلات روانی و آسیب‌های فیزیکی می‌شود (گافنی^۴ و همکاران، ۲۰۱۹). صفایی نایینی (۱۳۹۸) نشان داد که قلدری، پدیده اجتماعی مهمی است که برای محیط آموزشی حمایت‌گر و پذیرا، تهدید به شمار می‌رود و پیامدهای ناگواری همچون خودکشی، اختلال در تغذیه، فرار از خانه، افسردگی، اخراج از مدرسه و رفتارهای پرخطرانه در بزرگسالی را در پی دارد. نوجوانان دارای مشکلات رفتاری مانند قلدری، سطوح پایین‌تر از تنظیم و کنترل هیجانی را نشان می‌دهند (کامودکا و کاپولا^۵، ۲۰۱۹). میدات و داموس^۶ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان شاهد قلدری در مدرسه: ارتباط بین تماشاگر بودن و علائم اضطراب و افسردگی. نشان دادند که شاهد قلدری به‌طور منحصر به فردی در ایجاد علائم اضطراب و افسردگی در دانش‌آموزان نقش دارد. همچنین دانش‌آموزانی که هدف آزار و اذیت قرار می‌گیرند، ممکن است به دلیل قربانی شدن مشترک یا قربانی

¹.Modin, Låftma & Östberg

².Cook

³.Elliotta, Hwang & wang

⁴.Gaffney

⁵.Camodeca & Coppola

⁶.Midgett, & Dumas

شدن مجدد افسردگی بالایی را تجربه کنند. **حسینی و بدری گرگری (۱۴۰۲)** در پژوهشی با عنوان اثربخشی آموزش خودتنظیمی هیجانی بر کاهش قلدری دانش‌آموزان پسر مدارس دوره دوم متوسطه. نشان دادند که آموزش خودتنظیمی هیجانی به‌عنوان مداخله‌ای مؤثر در کاهش رفتارهای قلدری در میان دانش‌آموزان، باید جزو برنامه‌های ضد قلدری در مدارس قرار گیرد. **سادات کرسوی و صدوقی (۱۳۹۹)** در پژوهشی نشان دادند تدوین و اجرای برنامه‌هایی در جهت آموزش رفتار اجتماعی به منظور کسب جایگاه اجتماعی مطلوب در میان همسالان و به طور خاص، کاستن از طرد اجتماعی و تقویت رفتارهای اجتماعی در پسران می‌تواند به کاهش رفتار قلدری در دانش‌آموزان کمک کند. بنابراین با توجه به شیوع قلدری در مدارس که در چند دهه اخیر یکی از عوامل اصلی ناسازگاری در دوره نوجوانی می‌باشد مورد توجه بسیاری از مربیان تعلیم و تربیت، پژوهشگران و رسانه‌های گروهی قرار گرفته است و نهادهای رسمی بسیاری از کشورها را به انجام اقدامات فوری برای شناسایی و بررسی علل و عواملی که مربوط به قلدری در مدرسه و جامعه و پیشگیری از این پدیده واداشته است. کودکی که به هر علت در محیط آموزشی تحت انواع قلدری‌های کلامی، بدنی و غیره قرار می‌گیرد، علاوه بر احساس ناامنی و بی‌زاری از مدرسه که عواقب آن در زندگی تحصیلی او به تدریج به صورت افت تحصیلی و ترک تحصیل خود را آشکار خواهد کرد و همچنین از طرفی دیگر وقوع قلدری در میان دانش‌آموزان به مثابه مشکل خاصی مطرح است که اثرات سویی بر دانش‌آموزان برجای می‌گذارد. پیشگیری از قلدری کاملاً ضروری به نظر می‌رسد. در کل همه کودکان دارای سطحی از مشکلات رفتاری هستند که نیازمند توجه است. از این رو با توجه به اینکه در حوزه پژوهش‌های کمی، مطالعات فراوانی در خصوص قلدری انجام گرفته است؛ اما کاملاً واضح است که به طور قطع با انجام پژوهش‌های کمی نمی‌توان به بررسی ابعاد این پدیده پرداخت. با توجه به مطالب یادشده پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر قلدری در مدرسه با رویکرد کیفی انجام گرفت. سوال اصلی پژوهش: عوامل مؤثر بر قلدری در مدرسه کدامند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر که در راستای شناسایی عوامل موثر بر قلدری در مدرسه است. پژوهشی کاربردی محسوب می‌شود؛ چرا که خروجی آن در طراحی ابزارها و همچنین برای کاهش قلدری در محیط‌های آموزشی قابل استفاده است. پژوهش حاضر از نظر نحوه گردآوری داده‌ها نیز در دسته پژوهش‌های غیرآزمایشی قرار می‌گیرد. برای پاسخ به این مسئله پژوهش و طراحی مدل از روش تحقیق کیفی استفاده شد. در پژوهش حاضر داده‌ها از طریق مصاحبه چهره به چهره با خبرگان فعال در حوزه آموزش و پژوهش و معلمان اردبیل گردآوری شد. ویژگی خبرگان داشتن تجربه فعال در حوزه آموزش و تدریس در مدارس بودند و درک عمیقی نسبت به فعالیت‌های تحصیلی و تربیتی دانش‌آموزان در مدارس داشتند. جامعه آماری این پژوهش شامل خبرگان، مدیران، معلمان نمونه و متخصصین آموزشی و پژوهشی شهر اردبیل است. همچنین نمونه آماری نیز شامل ۱۹ نفر از آنان بوده است. در این تحقیق براساس روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای و به روش نمونه‌گیری هدفمند با خبرگانی مصاحبه شده است که در زمینه آموزش و تدریس در مدرسه تجربه لازم را داشتند. در مجموع با ۱۹ نفر از خبرگان در بازه‌های زمانی ۳۰ تا ۴۵ دقیقه‌ای، مصاحبه جامعی انجام شده است. جمع‌آوری داده‌ها تا مرحله اشباع نظری مقوله‌ها تا جایی ادامه یافت که امکان دست‌یابی به داده‌های جدید دیگری فراهم نبود. فرایند اصلی در این روش به عنوان روش تحلیل داده‌ها، فرایند کدگذاری و طبقه‌بندی از داده‌های خام و استخراج مفاهیم و مقولات اصلی و روابط بین آن‌ها در مدلی است که با توجه به شرایط و موقعیت پژوهش ارائه خواهد شد. بر این اساس، در راستای تحلیل داده‌ها از سه شیوه کدگذاری استفاده می‌شود (کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی). کدگذاری روند یا فرایندی است که طی آن داده‌های خام تفکیک، مفهوم‌بندی و ترکیب می‌شوند؛ به گونه‌ای که حاصل این فرایند بتواند نظریه زمینه‌ای نهایی را ارائه کند. در فرایند کدگذاری، واحد تحلیل مفهوم است. در مرحله کدگذاری باز، مفاهیم اولیه، در مرحله کدگذاری

محوری، مقولات عمده استخراج می‌شوند. در مرحله کدگذاری انتخابی فرایند یکپارچه‌سازی و بهبود مقوله‌ها انجام خواهد شد؛ بنابراین، نیاز است تا در فرایند گردآوری داده‌ها، کدگذاری باز به صورت پیوسته انجام گیرد. نکات کلیدی و کدهای داده‌ها از طریق بررسی داده‌های مصاحبه احصاء شود و به نوعی محقق در فرایند گردآوری و تحلیل و مسئله پژوهش درگیر شود. در پژوهش حاضر برای بررسی پایایی از روش پایایی بین دو کدگذار استفاده شد. برای محاسبه پایایی مصاحبه با روش توافق درون موضوعی دو کدگذار (ارزیاب)، از یک همکار پژوهشگر درخواست شد تا برای همکاری در پژوهش مشارکت کند. آموزش‌ها و تکنیک‌های لازم برای کدگذاری مصاحبه برای ایشان تشریح شد. سپس محقق به همراه همکار پژوهشگر، یک مصاحبه را کدگذاری کرد و درصد توافق درون موضوع که با عنوان شاخص پایایی تحلیل به کار می‌رود، محاسبه شد. تعداد کل کدها که محقق و همکار تحقیق ثبت کرده‌اند، برابر با ۴۶، تعداد کل توافقات بین کدها ۴۲ و تعداد کل عدم توافقات بین این کدها برابر با ۴ است. پایایی بین کدگذاران برای مصاحبه‌های انجام گرفته در این پژوهش با استفاده از فرمول پایایی با روش درون موضوعی توسط ۲ کدگذار، برابر با ۹۰/۴۴ درصد است. با توجه به اینکه میزان پایایی بیشتر از ۶۰ درصد است، قابلیت اعتماد کدگذاری‌ها مورد تأیید است و می‌توان ادعا کرد که میزان پایایی تحلیل مصاحبه کنونی است. برای بررسی روایی ابزار، از پنج نفر از استادان رشته روانشناسی و مشاوره درخواست شد تا برای همکاری در پژوهش و بررسی روایی ابزار پژوهش مشارکت داشته باشند. سوالات مصاحبه در اختیار این استادان قرار گرفت و بعد از بررسی سوالات مصاحبه توسط آنان، در نهایت روایی سوالات مصاحبه تأیید شد. برای بررسی روایی یافته، مدل نهایی عوامل اثرگذار بر قلدری در مدرسه به دست آمده در پژوهش در اختیار ۶ نفر از مصاحبه شوندگان قرار گرفت و از آن‌ها خواسته شد در راستای مدل به دست آمده نظر خود را اعلام کنند. در نهایت همه ۶ نفر مدل نهایی را قبول و تأیید کردند و در نتیجه روایی یافته‌ها نیز تأیید شد.

یافته‌ها

پس از جمع‌آوری مصاحبه‌ها، کدگذاری باز آغاز شد؛ بدین ترتیب که مفاهیم کلیدی و محوری هر یک از مصاحبه‌ها یکی پس از دیگری استخراج و مفاهیم اولیه تولید شد و سپس با بررسی مصاحبه‌های بعدی، همگام با شکل‌گیری و افزودن مفاهیم جدید به مفاهیم قبلی، مقوله‌های اولیه نیز شکل گرفت. این روال تا رسیدن به مرحله اشباع ادامه یافت؛ یعنی زمانی که دیگر مفهوم جدیدی به دسته‌بندی مقولات اضافه نمی‌شد. پس از آن مفاهیم مرتبط به هم به مرور در مقوله‌های مرتبط جای گرفتند و دسته‌بندی شدند و مقوله‌های عمده شکل گرفتند. این مفاهیم با بررسی و تجزیه و تحلیل‌های انجام شده در مصاحبه‌ها مقوله‌بندی شدند. با توجه به روش‌شناسی پژوهش، تحلیل محتوای کیفی، با اجرای کدگذاری باز و تجزیه و تحلیل داده‌ها طی فرایند رفت و برگشتی انجام شد. هدف از فرایند کدگذاری محوری، ایجاد ارتباط بین مفاهیم حاصل از مرحله کدگذاری باز است. در این مرحله مفاهیمی که در مرحله کدگذاری باز تشکیل شده بودند، با یکدیگر مقایسه شدند و آن مواردی که با یکدیگر تشابه داشتند، حول محور مشترکی قرار گرفتند. جدول شماره ۱ نتایج حاصل از کدگذاری باز و محوری را نشان می‌دهد.

سوال: عوامل موثر بر قلدری در مدرسه کدامند؟

جدول ۱: مقوله‌بندی یافته‌های قلدری در مدرسه

مقوله اصلی	مقوله‌های فرعی	کدهای باز (مفاهیم)
قلدری در مدرسه	عوامل فردی	فشار عصبی
		افسردگی بیش از حد
		تکانشگری
		تمایل به زورگویی
		پرخاشگری
		گرایش به درگیری و دعوا
		بیش‌فعالی

عدم ثبات شخصیت

بلوغ زودرس

عدم توانایی در استفاده مناسب از قدرت خود

اختلالات روانی و نوسانات خلقی

اختلال سلوک

عدم توانایی در برقراری ارتباط

رفتارهای سایکوپاتیک^۱

خودارزشمندی کاذب و متوهمانه

عدم پذیرش مسئولیت و تقصیر

عدم احساس گناه و پشیمانی

غرور کاذب

توجه نکردن به وجدان و همدلی

ضعف مدیریت مدرسه

تبعیض بین دانش آموزان

تنبيه و سرزنش

تهدید به اخراج

برچسب زدن قلدر در مدرسه

نگرش منفی و تنفر از مدرسه

عدم درک نیاز در محیط مدرسه

مدرسه گریزی

عوامل آموزشی

سطح سواد والدین

جدایی پدر و مادر

بی ثباتی در خانواده

^۱.Psychopathic behaviors

عدم رفاه مالی (فقر خانواده)

بدسرپرستی

نک والدی

شیوه‌های تربیتی نامناسب

خانواده سرکوب کننده

تعارض و کشمکش در خانواده

عدم رسیدگی والدین به امور تحصیلی

ارزش قائل نبودن برای فرزندان

فقدان محبت

پر جمعیت بودن خانواده

ژنتیک و سابقه خانوادگی

عوامل خانوادگی

تکالیف سخت و زیاد

جدی گرفتن نمره توسط معلم

تهدید به تجدید دوره توسط معلم

کلاس درس خشک و بی روح

تدریس نامناسب معلم

عدم توجه به خلاقیت و استعداد دانش آموز

مخاطب قرار دادن دانش آموز با القاب ناشایست

افت تحصیلی

نادیده گرفتن معلم

مسائل مربوط به کلاس

درس

دوستان ناباب

تمسخر و فحاشی

تمایل به رهبری گروه

تحمیل نظر به همسالان	
دوستان و همسالان	بی توجهی کردن و طرد کردن از گروه دوستی
	جلب توجه کردن همسالان
	فشار منفی همسالان
	جر و بحث بین دوستان
	تمایل به خرابکاری با گروه همسالان
عوامل محیطی	
	محیط تنش‌زا
	محله فقیرنشین
	محله‌های دور از شهر
	جمعیت زیاد
	تغییر محل زندگی
	نبود زمینه‌های تفریحی و سرگرمی
	محیط زیست و همسایگی بد
	فرهنگ نامناسب محیط

عوامل فردی: یکی از مقولات مهم و محوری قلدری در مدرسه عوامل فردی و شخصیتی است. افرادی که تمایل به زورگویی، دعوا و درگیری دارند یا فشار عصبی، افسردگی، بلوغ زودرس، اختلال سلوک، غرور کاذب و رفتارهای سایکوپاتیک را از خود نشان می‌دهند، بیشتر مستعد قلدری در مدرسه هستند.

عوامل آموزشی: دومین مقوله مهم و محوری قلدری در مدرسه عوامل آموزشی یا مدرسه‌ای است. مواردی از قبیل، ضعف مدیریت مدرسه، تبعیض بین دانش‌آموزان، تنبیه و سرزنش، تهدید به اخراج، برچسب‌زدن قلدر در مدرسه، نگرش منفی و تنفر از مدرسه، جزء عوامل آموزشی محسوب می‌شوند. گاهی مدرسه خواسته یا ناخواسته با برنامه‌ریزی‌های پیچیده و مدیریت آشفته بسترسازی لازم برای قلدری در مدرسه را فراهم می‌کند.

عوامل خانوادگی: سومین مقوله مهم و محوری قلدری در مدرسه مربوط به عوامل خانوادگی است. مواردی از قبیل، بدسرپرستی، تک‌والدی، شیوه‌های تربیتی نامناسب، خانواده سرکوب کننده، تعارض و کشمکش در خانواده، عدم رسیدگی والدین به امور تحصیلی، ژنتیک و سابقه خانوادگی جزء عوامل خانوادگی محسوب می‌شوند. والدین به عنوان مهم‌ترین نهاد تربیتی نقش مهمی در بروز رفتارهای نامناسب دانش‌آموزان دارد.

مسائل مربوط به کلاس درس: چهارمین مقوله مهم و محوری قلدری در مدرسه مسائل مربوط به کلاس درس است. از مهمترین ویژگی‌های مربوط به کلاس درس می‌توان به تکالیف سخت و زیاد، جدی گرفتن نمره توسط معلم، تهدید به تجدید دوره توسط معلم نادیده گرفتن معلم اشاره کرد. کلاس درس جایی است که روح تدریس در آنجا جاری می‌شود بنابراین معلم باید تمامی عوامل تنش‌زا در محیط کلاس را برطرف کند تا امر آموزش به خوبی انجام گیرد

دوستان و همسالان: پنجمین مقوله محوری و مهم مربوط قلدری در مدرسه به دوستان و همسالان می‌شود. که می‌توان به این موارد اشاره کرد. دوستان ناباب، تمسخر و فحاشی، تمایل به رهبری گروه، تحمیل نظر به همسالان، بی‌توجهی کردن و طردکردن از گروه دوستی، جلب توجه کردن همسالان، فشار منفی همسالان، جر و بحث بین دوستان و تمایل به خرابکاری با گروه همسالان.

عوامل محیطی: ششمین مقوله مهم و محوری مربوط به قلدری در مدرسه عوامل محیطی است. که می‌توان به مواردی از قبیل محله فقیرنشین، محله‌های دور از شهر، جمعیت زیاد، تغییر محل زندگی، نبود، زمینه‌های تفریحی و سرگرمی، محیط زیست و همسایگی بد و فرهنگ نامناسب محیط اشاره کرد.

مدل نهایی پژوهش نیز مطابق شکل ۱ آمده است.

شکل ۱: مدل نهایی عوامل موثر بر قلدری در مدرسه

بحث و نتیجه‌گیری

رفتار اجتماعی دانش‌آموزان برای کیفیت زندگی روزانه در مدرسه مهم است چرا که رفتارهای اجتماعی و هم رفتارهای ضد اجتماعی دانش‌آموزان بر سایر هم‌کلاسی‌ها اثر می‌گذارد. به علاوه بررسی و ارزیابی رفتار اجتماعی با وجود شیوع و گسترش رفتارهای ضد اجتماعی در مدارس از جمله قلدری مهم است. پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل موثر بر قلدری در مدرسه با رویکرد کیفی انجام شد. به این منظور پس از تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه با ۱۹ نفر از شرکت‌کنندگان در پژوهش، ۶۶ کد بدست آمد. با توجه به اشتراکات معنایی آنها در ۷ مفهوم مشابه طبقه‌بندی و در نهایت ۶ تم اصلی شامل: عوامل فردی، عوامل آموزشی، عوامل خانوادگی، مسائل مربوط به کلاس درس، دوستان و همسالان و عوامل محیطی به عنوان عوامل کلیدی تأثیرگذار بر قلدری در مدرسه شناسایی شدند.

عوامل فردی یکی از موارد کلیدی تأثیرگذار بر قلدری در مدرسه از دیدگاه شرکت‌کنندگان بود. با توجه به اینکه دانش‌آموزانی که ضعف در مهارت‌های اجتماعی دارند، اغلب فوری و بدون تأمل درباره مسئله به وجود آمده، عکس‌العمل نشان می‌دهند. آن‌ها بدون توجه به پیامدهای رفتار خود به شکل آنی و هیجانی پاسخ می‌دهند. یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش **صمدی فر و نریمانی**

(۱۳۹۷)، صفایی نایینی و همکاران (۱۳۹۸)، جاودا و همکاران (۲۰۲۳)، داویز و همکاران (۲۰۲۳)

که بر نقش عوامل فردی از قبیل تمایل به زورگویی، پرخاشگری، گرایش به درگیری و دعوا، عدم ثبات شخصیت و بلوغ زودرس تأکید کرده‌اند که در پژوهش حاضر نیز این موارد توجه قرار گرفته، همسو است. در تبیین این یافته می‌توان با آموزش مثبت‌نگری به دانش‌آموزان و کاربست مداخلات مثبت برای ارتقای کیفیت زندگی، شادکامی و نشاط اقدام کرد.

عوامل آموزشگاهی یکی از موارد کلیدی تأثیرگذار بر قلدری در مدرسه از دیدگاه شرکت‌کنندگان بود. زمانی که دانش‌آموزان توسط عوامل مدرسه طرد می‌شوند یا نادیده گرفته می‌شوند به احتمال خیلی زیاد قلدری خواهد کرد. همچنین مدیریت ضعیف در مدرسه موجبات قلدری در مدارس را فراهم می‌کند یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش حسینی و بدری گرگری (۱۴۰۲)، سادات کرسوی و صدوقی (۱۳۹۹)، میدات و داموس (۲۰۱۹)، جاودا (۲۰۲۳) که بر نقش عوامل آموزشگاهی از قبیل ضعف مدیریت مدرسه، تبعیض بین دانش‌آموزان، تنبیه و سرزنش، تهدید به اخراج و برچسب زدن قلدر در مدرسه تأکید کرده‌اند که در پژوهش حاضر نیز این موارد توجه قرار گرفته همسو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت: مدارس برای بهبود عملکردهای پرورشی و تربیتی باید از طریق سیاست‌هایی همچون استخدام مشاوران و روانشناسان، بهبود در آموزش‌های ضمن خدمت معلمان با هدف درک صحیح تفاوت‌های فردی و خانوادگی دانش‌آموزان اقدام کند. که این امر می‌تواند در کاهش برچسب و پیشداوری و آسیب‌های پدیده قلدری در نظام مدرسه نقش داشته باشد.

عوامل خانوادگی یکی از موارد کلیدی تأثیرگذار بر قلدری در مدرسه از دیدگاه شرکت‌کنندگان بود. دانش‌آموزانی که رفتارهای قلدرانه در مدرسه انجام می‌دهند دارای والدینی هستند که اغلب تنبیه فیزیکی و درگیری را ترجیح می‌دهند و در سنین اولیه اجازه رفتار پرخاشگرانه را به دانش‌آموز خود می‌دهند و این شرایط زمینه را برای قلدری در سال‌های بعد فراهم می‌کند. یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش سادات کرسوی و صدوقی (۱۳۹۹)، جاودا و همکاران (۲۰۲۳)، داویز و همکاران (۲۰۲۳) که بر نقش عوامل خانوادگی از قبیل سطح سواد والدین، جدایی پدر و مادر، عدم رفاه مالی (فقر خانواده)، بدسرپرستی، تک‌والدی، خانواده سرکوب کننده، عدم رسیدگی والدین به امور

تحصیلی، ارزش قائل نبودن برای فرزندان و ژنتیک و سابقه خانوادگی تأکید کرده‌اند که در پژوهش حاضر نیز این موارد توجه قرار گرفته همسو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که با ایجاد یک ساختار خانوادگی منسجم، آموزش مهارت‌های اجتماعی و تربیتی مناسب به تغییر ساختار خانوادگی اقدام کرد.

مسائل مربوط به کلاس درس یکی از موارد کلیدی تأثیرگذار بر قلدری در مدرسه از دیدگاه شرکت‌کنندگان بود. گاهی نحوه بازخورد معلمان در برابر دانش‌آموزان به طرق مختلف باعث به وجود آمدن رفتارهای قلدرانه می‌شود. یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش **صمدی فر و نریمانی (۱۳۹۷)**، **سادات کرسوی و صدوقی (۱۳۹۹)**، **گافنی و همکاران (۲۰۱۹)**، **جان و همکاران (۲۰۲۳)** که بر تکالیف سخت و زیاد، تهدید به تجدید دوره توسط معلم، کلاس درس خشک و بی روح، تدریس نامناسب معلم و مخاطب قرار دادن دانش آموز با القاب ناشایست تأکید کرده‌اند که در پژوهش حاضر نیز این موارد توجه قرار گرفته، همسو است. در تبیین این یافته این نکته حائز اهمیت است که با طرح قوانین ملموس و قابل اجرا، می‌توان زمینه را برای پیشرفت تحصیلی و تربیتی دانش‌آموزان فراهم کرد. همچنین با تدوین قوانین و پای‌بندی به آن‌ها می‌توان از بسیاری رفتارهای نامطلوب در کلاس درس پیشگیری کرد.

دوستان و همسالان یکی از موارد کلیدی تأثیرگذار بر قلدری در مدرسه از دیدگاه شرکت‌کنندگان بود. دانش‌آموزان قلدر فاقد مهارت‌های اجتماعی هستند و دارای مشکلاتی در دوست‌یابی و جایگاه اجتماعی پایین در میان گروه همسالان دارند و همچنین دارای مشکلات سازگاری هستند. یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش **حسینی و بدری گرگری (۱۴۰۲)**، **سادات کرسوی و صدوقی (۱۳۹۹)**، **میدات و داموس (۲۰۱۹)**، **الیوت و همکاران (۲۰۱۹)**، **تورنبرگ و همکاران (۲۰۲۰)** که بر دوستان ناباب، تمسخر و فحاشی، تمایل به رهبری گروه، تحمیل نظر به همسالان، بی‌توجهی کردن و طردکردن از گروه دوستی و فشار منفی همسالان تأکید کرده‌اند که در پژوهش حاضر نیز این موارد توجه قرار گرفته، همسو است. در تبیین این یافته گفت. قلدرها قادر به ایجاد رفتارهای اجتماعی نیستند همسالانشان آن‌ها را به خاطر رفتارهای پرخاشگرانه‌ای که دارند طرد می‌کنند و این به نوبه

خود باعث تشدید رفتار قلدری می‌شود. در واقع کودکانی که به همسالانشان کمک می‌کنند و رفتار مشارکتی دارند وقت کمتری را به مشاجره با دیگران می‌پردازند و بنابراین به احتمال بیشتر توسط همسالان مورد پذیرش قرار می‌گیرند.

عوامل محیطی یکی از موارد کلیدی تأثیرگذار بر قلدری در مدرسه از دیدگاه شرکت‌کنندگان بود. محیط طبیعی و جغرافیایی انسان و منطقه‌ای که در آن منطقه رشد و نمو می‌کند، خواه ناخواه یک سلسله آثار قهری بر روی اندام و روحیه انسان می‌گذارد. محیط اجتماعی عامل مهمی در تکوین خصوصیات روحی و اخلاقی انسان است. زورگویی در بافت جامعه و محله‌ای که دانش‌آموز در آن حضور دارد، موجب می‌شود که دانش‌آموز این رفتارها را یاد بگیرد یا به اصطلاح تقلید کند. یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های صمدی فر و نریمانی (۱۳۹۷)، میدات و داموس (۲۰۱۹) و جان و همکاران (۲۰۲۳) که بر فرهنگ نامناسب محیط، محله فقیرنشین، محیط تنش‌زا، تغییر محل زندگی، نبود زمینه‌های تفریحی و سرگرمی و محیط زیست و همسایگی بد تأکید کرده‌اند که در پژوهش حاضر نیز این موارد توجه قرار گرفته، همسو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که با توسعه زیرساخت‌های لازم در حوزه‌های مختلف اجتماعی و همچنین همنوایی بین مدرسه و جامعه می‌توان به کاهش رفتارهای قلدرانه در مدرسه اقدام کرد.

با توجه به نتایج پژوهش حاضر که به دنبال شناسایی عوامل موثر بر قلدری در مدرسه بود می‌توان بیان کرد که یکی از محدودیت این است که برای مقاطع تحصیلی مختلف صورت گرفته است و تعمیم دهی آن به هر مقطع تحصیلی باید متناسب با سن و ویژگی‌های روانشناختی آن صورت گیرد. همچنین می‌توان پیشنهاد کرد که در مراکز مختلف و استان‌ها دیگر نیز مشابه این پژوهش صورت گیرد تا بتوان به شناخت کامل‌تر و دقیق‌تری در زمینه‌ی قلدری و متناسب با مکان‌ها و فرهنگ‌های مختلف دست یافت.

از طرفی با توجه به شیوع بالای قلدری پیشنهاد می‌گردد به صورت کابردی روش‌های موثر مقابله با پدیده قلدری، چه در دانش‌آموزان و چه در بزرگسالان و مربیان و آسیب‌های جسمی و روانشناختی ناشی از پدیده قلدری با جلب توجه سیاست‌گذاران حوزه آموزش و پژوهش به این پدیده مهم،

اقدامات و برنامه‌ریزی‌های لازم برای شناخت جامع و کامل از ابعاد مختلف پدیده قلدری در مدارس کشور و نیز مقابله موثر و کارآمد با این پدیده در دستور کار قرار گیرد.

منابع

حسینی، سید عدنان و بدری‌گرگری، رحیم. (۱۴۰۲). اثربخشی آموزش خودتنظیمی هیجانی بر کاهش قلدری دانش‌آموزان پسر مدارس دوره دوم متوسطه. فصلنامه پژوهش‌های نوین روانشناختی. ۱۸(۷۰)، ۴۸-۴۱.

سادات کرسوی، سیما و صدوقی، مجید. (۱۳۹۹). رابطه رفتار اجتماعی، شایستگی اجتماعی و ترجیح اجتماعی با رفتار قلدری دانش‌آموزان: نقش تعدیل کننده جنسیت. پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی، ۱۰(۳۸)، ۲۰-۱.

صفایی نایینی، کاوس؛ نریمانی، محمد؛ کاظمی، رضا و موسی‌زاده، توکل. (۱۳۹۸). اثربخشی مصاحبه انگیزشی گروهی و آموزش تنظیم هیجان بر کاهش رفتار قلدری و فرسودگی تحصیلی نوجوانان کاربر شبکه‌های اجتماعی مجازی. فصلنامه روانشناسی تربیتی، ۱۵(۵)، ۹۵-۱۲۶.

صمدی‌فر، حمیدرضا و نریمانی، محمد. (۱۳۹۷). نقش باورهای غیرمنطقی، خودکارآمدی و ذهن آگاهی در پیش‌بینی قلدری دانش‌آموزان. مجله روانشناسی مدرسه، ۷(۳)، ۱۵۵-۱۳۳.

ذوقی، لیلا؛ عینی‌پور، جواد و کریم‌آبادی، فرشته. (۱۳۹۹). رابطه خودشیفتگی و قلدری با متغیر میانجی سلامت روانی در دانش‌آموزان. آموزش در علوم انتظامی، ۷(۲۶)، ۱۷۵-۱۵۳.

References

- Camodeca, M., & Coppola, G. (2019). Participant roles in preschool bullying: The impact of emotion regulation, social preference, and quality of the teacher-child relationship. *Social Development*, 28(1), 3-21.
- Jadva, V., Guasp, A., Bradlow, J. H., Bower-Brown, S., & Foley, S. (2023). Predictors of self-harm and suicide in LGBT youth: The role of gender, socio-economic status, bullying and school experience. *Journal of Public Health*, 45(1), 102-108.
- Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E., & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation. *School Psychology Quarterly*, 25(2), 65-83.
- Dawes, M., Gariton, C., Starrett, A., Irdam, G., & Irvin, M. J. (2023). Preservice Teachers' Knowledge and Attitudes Toward Bullying: A Systematic Review. *Review of Educational Research*, 93(2), 195-235.
- Elliott, S. N., Hwang, Y. S., & Wang, J. (2019). Teachers' ratings of social skills and problem behaviors as concurrent predictors of students' bullying behavior. *Journal of applied developmental psychology*, 60, 119-126.
- Gaffney, H., Farrington, D. P., & Ttofi, M. M. (2019). Examining the effectiveness of school-bullying intervention programs globally: A meta-analysis. *International Journal of Bullying Prevention*, 1(1), 14-31.
- Midgett, A., & Dumas, D. M. (2019). Witnessing Bullying at School: The Association Between Being a Bystander and Anxiety and Depressive Symptoms. *School Mental Health*, 1-10.
- Modin, B., Låftman, S. B., & Östberg, V. (2017). Teacher rated school ethos and student reported bullying-A multilevel study of upper secondary schools in Stockholm, Sweden. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14, 15- 65.
- Thornberg, R., Hunter, S. C., Hong, J. S., & Rönnerberg, J. (2020). Bullying among children and adolescents. *Scandinavian journal of psychology*, 61(1), 1-5.
- Menesini, E., & Salmivalli, C. (2017). Bullying in schools: The state of knowledge and effective interventions. *Psychology, Health & Medicine*, 22(1), 240-253.
- John, A., Lee, S. C., Puchades, A., Del Pozo- Baños, M., Morgan, K., Page, N., & Murphy, S. (2023). Self- harm, in- person bullying and cyberbullying in

secondary school- aged children: A data linkage study in Wales. *Journal of Adolescence*, 95(1), 97-114.